

A ROMÁNIAI SZÖVETKEZETI MOZGALOM

A SZÖVETKEZETI MOZGALOM ALAPELVEI

A KÖZÉPKOR hűbéri rendszerének bukása után új társadalmi rend állandósul, melynek eszmei alapját a természetjog filozófusai – J. Bodin, Th. Hobbes, H. Grotius, Puffendorf –, továbbá a francia encyklopédisták – Montesquieu, Voltaire, Rousseau – rakták le; gazdasági vetületét, a Smith Ádám megfogalmazta gazdasági liberalizmust pedig *kapitalizmusnak* nevezzük. Az új rend társadalmi alapja a polgárság; filozófiai rendszerét az individualizmus, politikai berendezését a liberálizmus, a törvények előtti egyenlőség elve, a nemzeti szuverénítás és a parlamentarizmus szabja meg. A nyugati országokban az eddigi pátriarchális termelési rend megbomlik, az új rendszer nyomán kifejlődnek az ipar különböző ágai, s a már a merkantilizmus által küzdőterre dobott tőke a munkamegosztással haszonra dolgozó termelés legfontosabb tényezőjévé válik. A termelő eszközök árának emelkedése elválasztja a munkát azok tulajdonától, s mivel ezáltal a munkásság részére még a lehetősége is elvész a termelőeszközök beszerzésének, megszületik a kiméretlen osztályharc. Az új gazdasági rend, mely a magántulajdonon, a meggazdagodás szellemén és a javak cserén alapuló fogalmán (W. Sombart) épül fel, kétségtelenül megoldotta a termelés problémáját, de a minden erkölcsi tényezőt és ellenőrzést félredobó gazdasági rendszer a munkásosztályt nyomorba dönti. A személyi szabadság az egyéneket nem tette részeseivé a gazdasági szabadságnak. A mezőgazda, az iparos szabadon változtathatta helyét, azonban nem rendelkezett azokkal a gazdasági tényezőkkel, melyek szabad cselekvési képességét ténylegesen biztosították volna.

A belső ellentmondások s a nyomukban jelentkező válság, az elnyomottak és kihasználtak nyugtalanossága erőteljes reakciót vált ki. A kapitalizmus ellenében két irányzat érvényesíti tetteit. Egyik, a szocializmus, az egész társadalmi berendezkedés megváltoztatásával véli a válságot megoldani olyanképpen, hogy az összedülő kapitalista társadalom helyén felépülő új társadalom az egyéni érdekeket alárendeli a közösség érdekeinek. A másik gyakorlatias irányzat; maguknak az érdekelteknek, a munkásoknak a soraiból indul, nem elégszik meg a „nagy leszámolás estélyére” fanatikus hittal való várakozással, hanem a mindennapi szükség, az élet kényszerítő hatása alatt a magukra hagyott egyének tár-

sulásában véli felfedezni a javulás útját. Ez a szövetkezeti mozgalom¹.

Az elsődrendű cikkek beszerzésénél megnyilvánuló kereskedői kapzsiság kiakapsolására 1844-ben (mások szerint 1843-ban) 28 öntudatos rochdali takács-mester magalakítja szövetkezetét és ezzel lerakja a társadalom gazdasági reformjának alapjait. A rochdali szövetkezet nem az első szövetkezeti alakulat², mégis ennek a szövetkezetnek megalakulásától számíthatjuk a szövetkezeti mozgalom megindítását, ez ugyanis az angol és a modern szövetkezeti mozgalom alapja, ettől fogva a szövetkezeti mozgalom folytonossága nem szűnik meg.

A rochdali szövetkezet alapszabályában kitűzött cél, hogy „a tagok érdekeit egyesítve *önmagukat fenntartani* bíró gazdasági telepeket alkossanak” a szükségletek közös beszerzése révén, olyan alaptőke segítségével, mely a tagok heti betéteiből tevődik össze. A kapitalista gazdálkodási móddal ellentétben a szövetkezeti alapszabály az *etikai* elveket is szem előtt tartja, mikor kimondja, hogy a szövetkezet csak jó minőségű árut tart raktáron, melyet becsületes és pontos mérés útján juttatnak forgalomba. Az e képpen alakult szövetkezet az *elnyomott emberek* védekezése volt, a *kölcsönös segítségnyújtás* útján biztosította tagjai számára a nagyvállalat előnyeit. Az évvégén mutatkozó haszon azonban nem egy emberkezében gyülemlik össze, mint a kapitalista vállalatoknál, hanem a visztérítések formájában a tagok között, vásárlásaik arányában osztódik szét. Ez intézkedéssel a profitra berendezkedett gazdálkodási mód lényegét veszítette el. A rochdali kísérlet sikerült, ma is virágzó vállalat kb. 25 ezer taggal és 500 millió lejnek megfelelő forgalommal. Az angliai fogyasztási szövetkezeti mozgalom a rochdali alapelveket tette magáévá. (Angliában ma 4 millió család van megszervezve a szövetkezeti mozgalomban, tehát 40%-a Anglia lakosságának szövetkezeti tag³).

Angliában főleg a fogyasztási szövetkezetek terjedtek el, minek az oka az ország gyáripari jellege volt. A kifejlődött gyáripar már eleve sikertelenné tette volna a termelés szövetkezeti alapon való megszervezését, elsősorban a fogyasztás és a forgalomba hozatalnál mutatkozó hiányokat kellett pótolni a fogyasztási szö-

¹ Mivel a szövetkezet termelési eszközöket, egyéni gazdagságot tételez fel, a szocializmus ellene van a szövetkezeti mozgalomnak, melyben a munkásság félrevezetésének egyik eszközét látja s mely szerinte arra szolgál, hogy a munkásság szerzett jogait is „egy tál lencséért” eladja (J. Guesde). A szocialista munkásszervezetekben is találkoznak ugyan szövetkezetekkel, ezek azonban zárt szövetkezetek, melyek pártcélokat szolgálnak (pl. sztrájkalapok gyűjtését, stb). A liberálisizmus nem viseltetett ellenszennvel a szövetkezeti mozgalommal szemben, sőt elősegítette fejlődését azért, hogy segítségével szociálpolitikai célkitűzéseit megvalósíthassa, az önálló középosztály és a kisgazdatársadalom fejlődését előmozdítsa és ezáltal saját uralmát megerősítse. De miután a szövetkezeti mozgalom, a liberális elvektől független, sőt eltérő lehetőségeket dobott a köztudatba, a liberálisizmus később szintén a szövetkezet ellen fordul, akárcsak a szocialista irányzat (Paul Leroy, Beaulieu, Le Play).

² A XVIII. század második felében is találunk szövetkezeteket ugyancsak Angliában, így ismeretesek 1777-ből a Govan-i, 1794-ből a Mongowel-i, 1777-ből a Birmingham-i ipari és termelő szövetkezetek. Owen 1820-tán létesít munkásainak fogyasztási szövetkezetet. Franciaországban P. Buchez 1831 körül alakít szövetkezeteket. E szövetkezetek éppen úgy eltűntek, mint a Fourier által hirdetett elképzelések.

³ A legnagyobb angliai szövetkezet az 1847-ben alakult leeds-i fogyasztási szövetkezet, melyhez mintegy 100 ezer család tartozik, 300 millió lejnyi alaptőkével rendelkezik, évi forgalma 800 millió lej, s négyezer személyt számláló hivatalnoki kara van.

vetkezetek által. Németországban a nyomasztó pénzügyi krízis megoldására hitel-szövetkezetek alakulnak ki, az angliai szövetkezeti mozgalomtól teljesen függetlenül. A mezőgazdasági államokra jellemző tőkehiány szinte kényszerítette az embereket hitelszövetkezetek alakítására. Herman Schultze Delitsch individualista szövetkezeteket létesít, városi önálló iparosok termelésének olcsóbbá tételére; F. Wilhelm Raiffeisen pedig a falusi lakosság körében terjeszti a szövetkezeti eszmét. Raiffeisen szövetkezeteinél a szociális elgondolás kerül előtérbe, ahol a tőkegyűjtés nem cél, csak eszköz. A szövetkezet nem törekszik saját tőke gyűjtésére, mert a hangsúly az idegen tőkén van és a tagok korlátlan és egyetemleges felelőségén. A szövetkezet igazgatását a tagok díjmentesen végzik. Németországban 1887-ben már 306 Schultze-szövetkezet működik, ugyanannyi Raiffeisen-rendszerű. 1920-ban Németország területén 44.415 szövetkezeti egység van s ezek közül a hitelszövetkezetek száma 20.097.

A szövetkezeti elmélet mint közgazdasági tan teljesen kidolgozva nincsen. Ha elfogadjuk W. Sombartnak azt a megállapítását, hogy gazdasági rendszer az a gazdasági berendezkedési mód, melyet egy bizonyos szellemi irányzat ural, meghatározott technikája van s mely külsőleg bizonyos szervezeti formában nyilvánul meg, úgy a szövetkezeti mozgalom is *gazdasági rendszer*, mert szellemi alapja az önsegítés, technikai módszere és szervezete van.

Ch. Gide szerint a szövetkezet olyan egyesülés, mely a kapitalista profit kikapcsolására törekszik. Albert Thomas bővebb meghatározást ad: a szövetkezet olyan társulása a munkásoknak (dolgozóknak), melynek jellege demokratikus, a nyitott kapuk rendszerét követi⁴ s mely bizonyos gazdasági szükséglet kielégítésére törekszik, hogy tagjai gazdasági függetlenségét megerősítse. Antonelli közvetett uton határozza meg a szövetkezeteket: A kapitalista rendszerben a mutatózó hasznót a tőkésék tartják a kezükben, a szocializmus a tőkés vállalkozó szerepét a kollektivitásra ruházza, szövetkezetéről beszélünk akkor, amikor a vállalkozó szerepe sem nem a tőkésé, sem nem a kollektivitásé, hanem a munkásoké. Tehát a szövetkezeti rendszerben a vállalkozó szerepe megváltozásával a profit megosztása is megváltozik. Szétosztása ugyan itt is egyénekenként történik, de egyenes arányban a végzett szövetkezeti munkával.

A szövetkezeti gazdasági redszerről pontos meghatározást adni nem lehet, de nem is föltétlen szükség, jellemvonásaiból mutatkozik, hogy célja mindig gazdasági, még akkor is, ha más (társadalmi vagy nemzeti) eszme alapján működik. Az is minden vizsgálódás nélkül megállapítható, hogy mindig több személy, illetve több gazdaság egyesül benne. A tagok mindig egy társadalmi csoporthoz tartoznak, mert csak így fejthetnek ki mindnyájuk számára eredményes munkát. A szövetkezet önálló jogi személy, mely tagjaitól független gazdasági életet él, tagjaival szemben nem törekszik nyereségre. További jellemvonásai hogy működési köre csak olyan lehet, mely a tag egyéni gazdaságát mintegy kiegészíti. Mivel célja nem haszongyűjtés, hanem segítség, a tagok szabad be- és kilépése nem korlátozható (nyitott kapuk rendszere) a tagok zárt köre azt jelentené, hogy az előnyöket nem akarnák

⁴ A tagok száma nem határozható meg előre.

másokkal is megosztani: profitra dolgoznának, ami ellentétben állana az ongazdasag elvével. A szövetkezet a tagok személyi gazdaságán nyugszik, személyi társulás (intuitu personae), ellentétben a részvénytársasági tőkés társaságokkal, ahol a személyi el-tűnik a tőke érdekeltsége mellett. A személyi jellegből származik a demokratikus szavazati jog, mely minden tagnak csak egy szavazatot engedélyez, tekintet nélkül üzletrészei számára. Minden szövetkezet (hacsak nem alszovetkezet) egy bizonyos cél felé törekszik, ezért soha sem lehet individuális, hanem mindig szociális érzülettől van áthatva.

A szövetkezeti eszme egyike azon kevés gazdasági rendszereknek, mely összeegyezteti az elméletet a valósággal, a gazdasai rendszert az erkölcsi és gyakorlati élettel. A szövetkezeti tanoknak nemes erkölcsi alapjuk van, egyben kipróbált lehetőségük arra nézve, hogy a gyakorlati életben kiválóan ervenyeshetnek. Átveszik a kapitalista termelési technikát, de a nagyvalalatok előnyeit az erkölcsi tényezők figyelembe vételével használják fel, megakadályozva a visszterıtesek által a haszon monopolisztikus aránytalan központosítását. Kikapcsoljak a lanckereskedelmet, mely megakadályozza a kereslet után igazodó termelést és ezáltal eloidozojeve válik az állandó gazdasági válságoknak. Az atomisztikus társadalmi felfogást a szolidarizmus eszményével és gondolatvilágával helyettesıtikbe, igazsagosagra törekszenek, mely mind a termelőnek, mind a fogyasztónak megfelel, kiszabadítva alakulását a különböző osztalékok, járadékok és profittulkapasok béklyójából. Megorzik az egyéni szabadságot, az emberiségnek azt a kincsét, melyért idők folyamán annyit küzdött, de a személyi erdekerek fölé helyezik a kozsoseg magasabb érdekeit. A mechanisztikus liberális felfogást az irányítás, fejlődés szükségességével cserélik fel. A szocializmussal ellentétben nem akarnak forradalmat, nem hirdetnek gyuloletet, mert számolnak a nevelés társadalmat formáló erejével.

Bebizonyosodik, hogy eredményt és fejlődést csak az *erkölcsi alapokra* épített rendszer tud elérni, melynél egy társadalom (nép, nemzet) szövetkezetének tagjai dinamikus módon egy közös cél felé törnek. Az igazi szövetkezeti mozgalom egységei, az egyes szövetkezetek, nem elszigetelt jelenségek, hanem *nagyobb egészek* a részei, mely egészet az eszményeknek, az elveknek, törekvéseknek és eljárási módoknak kozsosege fuz egybe. „Az t az eszmei tartalmat, mely valamennyi szövetkezetnek közös kincse, mondjuk szövetkezeti gondolatnak vagy eszmének.”⁵ A szövetkezeti mozgalom eszmevilága, az együvé tartozásnak érzése, a sorskozsoseg érzése nélkül nincsen szövetkezeti mozgalom. Ez adja azt a nagy keretet, melyben kikristályosodik egy nepkozsoseg szövetkezeti mozgalma⁶.

⁵ Dr. Ihrig Károly: A szövetkezetek a közgazdaságban, Budapest, 1937.

⁶ Thorsten Odhe: Finlanda das Land der Genossenschaft, Berlin, 1932.

A SZÖVETKEZETI MOZGALOM első fejlődési korszaka a kapitalista gazdasági rendszerbea dolgozik, igyekezve ennek hiányait pótolni, különösen fogyasztási és hitelszövetkezetek segítségével. Ez időszak nagy általánosságban napjainkig tart. A második fejlődési fokon a szövetkezetek a kapitalista és individualisztikus gazdasági rendszer hiányait nemcsak pótolni, de *helyettesíteni* is igyekeznek. Ekkor telik meg a szövetkezeti mozgalom eszmei tartalommal, melyben a szövetkezeti mozgalom már nem csak gazdasági, ennél több, új társadalmi-gazdasági rendszer bevezetésére alkalmas, mely megoldhatja a társadalmi és egyéb népközösségi kérdéseket is. Az első fejlődési időszakot jellemzi a szövetkezetek nemzetközi kapcsolatainak kifejlődése, 1896-tól kezdve a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége évi nemzetközi kongresszusokon ápolja a szövetkezetek nemzetköziségét. A szövetkezetek e korszakát „polgári” jelzővel illehetjük. A második időszakot az egyre tértvesztő liberálizmus bukása hozza létre, mely helyet ad az új nacionalizmus általánosan terjeszkedő berendezkedésének. Az új nacionalizmus a földi és az anyagi szuverénitásra való törekvéstről áttereli a hangsúlyt a *népközösség élő alanyaira, az emberi tőkére*. A gazdasági nacionalizmus az önálló nemzeti gazdasági élet kiépítésében fontos tényezőnek tekinti a szövetkezeteket, melyekben a nemzeti közösség szerves felépítésének zálogát látja. A második időszak tehát a szövetkezetek gazdasági célja mellett *nemzeti* célokat is felölel.

A romániai szövetkezeti mozgalom vizsgálatánál a két időszakot fogjuk szem előtt tartani.

A ROMÁN SZÖVETKEZETI MOZGALOM.

MIKÉPPEN a nyugati országokban az emberi munkának a jobbágysorsból való felszabadulása után kerül felszínre a közzgazdasági kérdés, Romániában is csak a földművesek földhöz jutása után vetődnek fel a társadalmi és gazdasági problémák. Az 1864-es földreform ugyanis a felszabadított jobbágyságnak a darabka földön és politikai jogon kívül nem adta meg a föld műveléséhez és a gazdasági önállósághoz szükséges élő- és holtleltár-felszerelést, az új szabadparasztság uzsorások és a modern finánc-tőke karmaiba kerül; a kamatláb sok helyen az 500 százalékot is meghaladja. Új jobbágyság⁷ rendszerével kell számolnunk s a liberális kormányzat tehetetlen⁸, megpróbált ugyan központi bankok útján a helyzetten segíteni, de az eredmény legtöbb helyt elmaradt.

Az anyagi romlás megakadályozására, a gazdasági kényszer hatása alatt, megindul a falusi papok és tanítók segítség-vágyától

⁷ Dobrogeanu Ghera: Neoiobăgia, București 1910.

⁸ Cuza-Voda 1859-i, a kamarához intézett beszédében kategórikusan bejelenti, hogy nem fog vámvédelmi politikát folytatni, elve a teljes szabadság.

fűtött és a nyugati szellemi hatásoktól irányított szövetkezeti propaganda. Az első próbálkozásokat az állam kormányzata ellenséges indulattal kezelte, azonosítva a szövetkezeti eszme terjesztőit a nyugati szociálista programot hirdetőkkel, de a mozgalom mögé mind többen és többen csatlakoznak, így P. Aurelian volt miniszter is s a kormányzat végre meggyőződve a szövetkezetek hasznos voltáról, 1903-ban megadja az első törvényes keretet a „Népbankok és Központi Intézetek törvényének” életbeléptetésével (Legea Băncilor Poporane și Caselor Centrale). Amint a törvény címéből is kitűnik, a törvényhozó kormányzat a szövetkezeti mozgalomnak csak egyik területére gondolt; a hitelszövetkezetek kérdésére, ami érthető is, ha az általános tőkehiányt figyelembe vesszük és azt, hogy a szövetkezeti mozgalom mindig az elsőrendű szükségletek irányában lép fel cselekvőleg. A törvény megszavazása után az állam segíti a szövetkezeti mozgalom fejlődését; a háború előtti szövetkezeti mozgalom iránya egybe esik az állam falusi, illetőleg agrárkérdést megoldani törekvő igyekezetével, mellyel az újjobbágyság körülményein akar segíteni.⁹ A törvény megszavazása után már 700-ra tehető a népbankok száma, 1907-ben 2000 népbank működik 25 millió lej alaptőkével, 1918-ban 3000 az ókirálysági hitelszövetkezetek száma.

A román hitelszövetkezeti törvény átmeneti szövetkezeti típusokat rendszeresít a Schultze- és Raiffeisen rendszerű-hitelszövetkezetek között. Ez a szerencsés típus választás szerfölött hozzájárult a mozgalom rohamos fejlődéséhez, elősegítette a kiváló vezetők – Spiru Haret, I. G. Duca, T. Enescu – törekvését s biztosította a sikert amely egyébként erős támaszt nyert a szövetkezeti ügybuzgalom létjogosultságát megadó tőkehiányban, az újjobbágyság rendszerének megjavításában s abban, hogy a szövetkezet az állam reformpolitikájával megegyezik minden kompromisszum híjjával, őrzi az állammal szembeni független fejlődés lehetőségét, Spiru Haret szavaival: az állam nem parancsol, csak figyel.¹⁰

A SZÖVETKEZETI MOZGALOM szerves fejlődése a háború befejezésével törést szenved, melynek az oka az, hogy az 1919. évi földreformot nem gazdasági szempontok, hanem társadalmi, politikai és nemzeti szempontok szerint hajtották végre, A szövetkezeti mozgalom vezetői a tervezett földreformot a szövetkezeti rendszer már kiépített hálózata segítségével akarták megoldani, hogy a termelésben a megrázkódtatást elkerüljék, azonban ez a

⁹ Dr. A. G. Galan: Patruzeci de ani de experiențe cooperative. București 1933.

¹⁰ A háború előtt állami szövetkezeti szervek támogatják a szövetkezeti mozgalmat. Ilyenek: az 1892-ben alakult Mezőgazdasági Hitelintézet (Institutul de Credit Agricol), az 1903-ban alakult Népbankok Központi Háza (Casa Centrală a Băncilor Populare), az 1906-ban alakult Népbankok és Falusi Szövetkezetek Központi Intézete (Casa Centrală a Băncilor Populare și Cooperativelor Sătești), az 1912-ben alakult Iparágak és Munkások Hitelének és Biztosításának Központi Intézete (Casa Centrală a Meseriilor, Creditului și Asigurărilor Muncitorești), az 1919-ben alakult Városi Szövetkezetek Igazgatósága (Direcțiunea Cooperăției Orașenești), majd a Népbankok Központja (Centrala Băncilor Populare), a Termelő és Fogyasztási Szövetkezetek Központja (Centrala Cooperativelor Sătești și a Exploatărilor Agricole),

szempont nem tudott érvényesülni, habár megalakult erre a célra a „Casa Centrală a Cooperației și a Improprătarirei Țăranilor” (Szövetkezetek és Kisajátítások Központi Háza).

Ez a zökkenő azonban nem állította meg a szövetkezetek számszerű szaporodását; 1920-ban 6000 a szövetkezetek száma, 1926-ban 11.000 (beleértve a csatolt területek szövetkezeteit is). De a háború utáni román szövetkezeti mozgalomnak már más jellege van, mint a háború előttinek, a szövetkezeti szellem szempontjából visszaesést mutat.¹¹ Az állami központi hatalom a gazdasági élet irányításának egyik eszközét látja a szövetkezetekben s az állami gazdasági politika megkönnyítésére használja fel. A háború előtti román szövetkezeti mozgalom eszmei alapjait az agrárkérdés megoldására való törekvés jellemzi, a háború utáni szövetkezeti mozgalomnak nem sikerült új eszmekört teremtenie. A háború utáni parlamenti élet, a mezőgazdasági termékek konjunktúrája jövedelmezőbb vállalatok felé fordítja a figyelmet, elterelve a falusi vezetőréteg figyelmét a szövetkezetekről. Gazdasági szempontból természetesen a szövetkezetek szépen fejlődnek s a „Föderálék” 1913. évi 21 milliós profitjukat 1920-ig 164 millió lejre növelték. De a gazdasági konjunktúra azt eredményezi, hogy a szövetkezetek individualisztikus haszonra törekszenek, a „Föderálék” elvesztik szoros kapcsolataikat egységeikkel. Tehát a román szövetkezeti mozgalom a kapitalizmussal párhuzamosan igyekszik gazdasági feladatokat megoldani: csak gazdasági jellegű mozgalom¹².

A GAZDASÁGI ÖNELLÁTÁSRA törekvő állami politika mind jobban felismeri a gazdasági krízis után az új nacionalizmus által kitűzött szövetkezeti feladatokat, melyek jegyében kifejlődik a román szövetkezeti mozgalom második időszaka. Az állam kiemeli a szövetkezeteket a kereskedelmi törvényhozás keretéből, mert a második szövetkezeti időszakban a szövetkezeti mozgalom nem tekinthető csak gazdasági vállalatnak, hanem olyan társulásnak, mely a tagok „nemzeti” célkitűzéseit elősegíti. Az új 1929. évi szövetkezeti alaptörvény az összes romániai szövetkezeteket egységesen szervezi át¹³.

Az új törvény a modern törvényhozás szellemének megfelelően nem határozza meg, hogy mi a szövetkezet, hanem csak egy általános keretét adva, kimondja, hogy azok az egyesületek, melyek a „jelen” törvény szerint működnek: szövetkezetek (1. szak. 1. bekezd) s hogy meghatározásának súlyt adjon, kimondja, hogy csak azok a vállalatok használhatják a szövetkezeti címet, melyek eleget tesznek a törvény előírásainak, vagyis aszerint működnek. Az 1929. évi törvény szellemében a szövetkezet egy olyan intézmény, mely a tagok szabad társulási akaratából jön létre, személyi jelleggel bír s habár a tagok – célkitűzéseik könnyebb elérésére – társadalmi tőkét hoznak létre, e tőkének más a szerepe, mint

¹¹ Dr. A. G. Galan: Cooperația și Agricultura în România. București, 1937.

¹² Mihalache és Duca a kapitalista vállalatok szükségességéről beszélnek.

¹³ 1928-ban már életben volt egy szövetkezeti törvény, a Codul Cooperației.

a kereskedelmi vállalatoknál: emitt uralkodik, amott szolgál (Gierke). A törvény kimondja, hogy az előírt eseteken kívül az alapszabály nem zárhat el senkit a szövetkezetbe való belépéstől (nyitott kapuk rendszere).

Hogy az új fejlődési fokon a szövetkezet már mennyire nemcsak gazdasági magánjogi jogiszemély, mutatják az 1929. évi törvényt módosító 1935-ben megjelent rendelkezések, melyek a szövetkezet *intézményeiről* és *közjogi* szövetkezetekről tesznek említést. Hogy pontosan mit értett a törvényhozó a közjogi szövetkezetek alatt, azt jelentése nem mondja meg, sem a parlamenti és szenátusi viták nem adnak kellő felvilágosítást. Valószínű: a törvény azokat a magasabb állami szervezeteket érti, melyek az állam magasabb feladataiba kapcsolódnak be közvetlenül. Annál inkább helyesnek tűnik e magyarázat, mert a törvény további szakaszaiból kitűnik, hogy a köznapi értelemben vett szövetkezetet a szövetkezeti intézmények csak egyik fajtájának tekinti. Ujítás az 1935. évi törvények a 96. szakasz, mely szakítva az eddigi klasszikus felfogással, megengedi olyan szövetkezetek alakítását is, melyeknek célja nem gazdasági, hanem pusztán közmívelődési. Hogy a kereskedelmi társaságoktól a szövetkezeteket mégjobban megkülönböztesse, a törvényhozó a szövetkezeti ügymenetből eltörli a „tisztá haszon” kifejezést és a „főlöslég” kifejezéssel cseréli fel. A szövetkezet elsőrangúan személyi társulás lévén, számára nem közömbös, hogy a jogokat biztosító üzletrész kinek a birtokában van (a részvénytársaságoknál az üzletrész személytelenül forog a börzén), ezért a törvény 13. szakasza kimondja, hogy az üzletrészek nem idegeníthetők el.

A SZÖVETKEZETEK alap gondolata az azonos érdekű gazdasági elemek versenyének kiküszöbölése által az erőknek összpontosítása. Ebből kifolyólag a szövetkezetek egy bizonyos fejlődési stádiumban tudatára ébrednek az elszigeteltség hátrányainak, miért is központokba, szövetségekbe tömörülnek és az így tömörült szövetkezetek egységesen irányítják egy egész vidék gazdasági életét. Ezen elv alapján az 1929. évi törvény 76. szakasza előírja, hogy a szövetkezetek Szövetségekbe, „Federálék”-ba tömörülnek. A Federálék maguk is szövetkezetek, melyeknek az igazgatósága az illető szövetségbe tömörült egységek, szövetkezetek, egy-egy kiküldött igazgatósági tagjából tevődik össze. A Federálék gazdasági tömörülések és az egységes hitel- vagy árú-ellátásról gondoskodnak. A törvény előír „Uniók”-at is, amelyek szintén szövetkezeti tömörülések, azonban már nem gazdasági feladatokat szolgálnak, hanem „morális” jellegű egyesülések, melyeknek nincsen saját tőkéjük, feladatuk pedig az Unióba tömörült szövetkezetek ellenőrzése, jogsegélyük megszervezése, a szövetkezeti propaganda és az egységek közötti kapcsolatok kimélyítése. Mind az Uniók, mind a Federálék, tehát az úgynevezett másodfokú szövetkezetek, az elsőfokú szövetkezetekből alakulnak és a szövetkezeti törvény alapján működnek, a szövetkezeti egységeknek legközelebbi felettes szervei.

A szövetkezetek ellenőrzésére alakított, az 1929. évi törvény értelmében létesült Uniók létrehozásakor a törvényhozó abból az elgondolásból indul ki, hogy a szövetkezetek elég fejlett állapot-

ban vannak ahhoz, hogy a saját magukból alakult és létrehozott központok végezzék az ellenőrzést (önellenőrzés elve). Ez az elgondolás megfelel a törvényt létesítő kormányzat decentralizációra törekvő elveinek. Az 1935. évi módosított törvény változásokat hoz létre az önellenőrzés elvének rovására s többek között az ellenőrzés kivételével az Uniók feladatait a Federálékra is átruházza. Az állammal és a közigazgatási egységekkel kapcsolatosan már az 1929. évi törvény is jelzi azokat a kapcsolatokat, melyek a szövetkezetek és másodfokú szerveik, meg az állam és más közjogi jogiszemélyek között fennállanak. A 79. szakasz kimondja, hogy a Federálék az állammal, megyével és községekkel karöltve értékesítik az illető vidék nemzeti gazdagságát. Az oly nagy fontosságú kérdéseket felölelő szervezet, mint a szövetkezeti hálózat, nem is nélkülözheti az állam pártfogását és viszont nem vonhatja ki magát az állami ellenőrzés alól. A szövetkezeti mozgalom előtt két út állt: vagy a teljes önrendelkezés, vagy pedig az államosítás, illetve központosítás útja. Az 1929. évi törvény önrendelkezés formájában vélte a szövetkezet fejlődését biztosítani, az önellenőrzés és az önálló fejlődés nyújtásával. Az 1935. évi módosított törvény e fejlődési irányzatot megváltoztatta, kifejezésre juttatva az állam (a végrehajtó hatalom) ama törekvéseit, melyek mind több és több beleszólást igényelnek a szövetkezeti rendszer irányításába és ellenőrzésébe. Az állami ellenőrzés biztosítására ez 1935. évi törvény létrehozta a Központi Irányító, Szervező és Ellenőrző Hivatalt (Centrala Cooperativelor de Indrumare, Organizare și Control), mely központi szervezet megyénként szétágazó szerveivel átveszi az Uniók ellenőrző feladatait. Az új ellenőrző alakulatban fontos szerepet kap, kiküldöttjei révén, a földművelés- és közoktatásügyi minisztérium is és így a végrehajtó hatalom irányítása és ellenőrzése biztosított. A módosító törvény intézkedései ugyan tiszteletben tartják az eddig szerzett jogokat olyképen, hogy a már Uniókba tömörült szövetkezetekre az új szerv ellenőrzési joga nem terjed ki, e szövetkezetek ellenőrzését továbbra is az illető Uniók végzik, de az új központ ellenőrzése kiterjed mind az Uniók, mind a Federálék ügyvitelére.

Az új központi szerv a már ismert első- és másodfokú szövetkezetek mellett a harmadfokú szövetkezeti szervekkel ismeretet meg bennünket¹⁴, s ezeket a törvény a szövetkezet nemzeti intézményei névvel illeti, jelezve a gazdasági életre vonatkozó nagy jelentőségüket. A szövetkezeti Központi Bank megőrzi magánjogi jellegét, de az állami hozzájárulás révén 500 millió lej támogatásban részesül (99. szakasz) s az állam érdekeinek megfelelő ellenőrzéséért kiküldötteket nevez ki a Szövetkezetek Központi Bankjához. Az összes szövetkezeti szerveket a mezőgazdasági minisztérium mellett működő Román Nemzeti Szövetkezeti Hivatal (Oficiul Național al Cooperăției Române) egyesíti az 1929. évi törvény előírásai szerint. Az 1935. módosító törvény szakaszai a

¹⁴ Már az 1929. évi alaptörvény a szövetkezetek pénzügyi ellátása céljából megalakítja a Központi Szövetkezeti Bankot (Banca Centrală Cooperativă).

már említett ellenőrző hivatal mellett más szövetkezeti szerveket is alakít, így megalakul a Termelő, Élelmező és Terményszövetkezetek központja (Centrala Cooperativă de Producție, de Aprovizionare, de Valorificare Agricolă), a Fogyasztási Szövetkezetek Központja (Centrala Cooperativă de Consum). Ezen gazdasági szövetkezetekhez az állam 5–5 millió lejmel járul hozzá. Az 1935. évi törvény megszünteti a Román Nemzeti Szövetkezeti Hivatalt és helyette az összes harmadfokú szövetkezetekből álló Szövetkezetek Központi Házát (Casa Centrală de Cooperație) létesíti.

Az államosító irányzat a román szövetkezeti mozgalomban az 1938. évi törvényrendelet folytán jut tetőpontra. Míg a rendelet törvény életbeléptetéséig a szövetkezetek ez egyre erősödő állami befolyás és ellenőrzés ellenére is megőrizték függetlenségüket, addig az új rendelkezések szerint az összes másod és harmadfokú szövetkezetek ellenőrző és irányító szerepe megszűnik. Mindezeket a feladatokat a nemzetgazdasági minisztérium veszi át (rendelet törvény, 64. szak.), a fennálló jogokat pedig a Szövetkezetek Nemzeti Intézete (Institutul Național al Cooperației) gyakorolja) mely már nem magánjogi jogiszemély, hanem közjogi szerv melyet pl. a bírói fórumok előtt az állam ügyvédei képviselnek, pénzügyi fóruma pedig maga a Nemzeti Bank. Az állam fokozódó, beavatkozása tehát végül is az önellenőrzés elvét végleg felfüggesztette, miután az új rendelet törvény szerint a romániai szövetkezeti mozgalom teljesen állami irányítás és ellenőrzés alá került.

A ROMÁN SZÖVETKEZETI MOZGALOM fejlődésének minden feltétele adva van. Ha a szövetkezetek számarányát a lakosság számához viszonyítjuk, úgy minden 2618 főre esik egy szövetkezet. Legerősebb részét a hitelszövetkezetek képezik, melyek számuknál fogva és taglétszámuk szerint az európai országok között a harmadik helyen állanak. Átlagosan minden szövetkezetre 202 tag, és minden tagra, számbavéve a saját és tartaléktőkéket, 7814 lej esik. (Magyarországon 16 ezer, Svájcban 193 ezer lej esik egy szövetkezeti tagra.) Ebből a szempontból Románia szövetkezetei a tizennegyedik helyet foglalják el az európai országok szövetkezetei között. Romániában 1932-ben 4696 hitelszövetkezet működött 996.269 taggal és 1995 egyéb szövetkezet A hitelszövetkezetek tagjainak száma 996.269, egyéb szövetkezeteké 209.848. A kisebbségi hitelszövetkezetek száma 552, 106,191 taglétszámmal. Romániában 1932-ben a szövetkezetek száma 7812 volt, összesen 1,447.866 taglétszámmal. 1933-ban a szövetkezetek száma 6143, melyből 1087 kisebbségi 1.371.123 taglétszámmal. A taglétszám állandóan esik. 1929-től a román szövetkezeti tagok száma 17 százalékkal esett, míg a kisebbségi szövetkezetek tagjainak száma 2 százaléknál emelkedést mutat.¹⁵

¹⁵ Dr. A. G. Galan: i. m.

AZ ERDÉLYI SZÖVETKEZETI MOZGALOM.

AZ ERDÉLYBEN együttélő három népnek különleges népi kultúrája, történeti multja a gazdasági élet és így a szövetkezeti mozgalom terén is sajátos fejlődési viszonyokat teremtett, melyek azonban az állandó érintkezések folyamán nem maradtak elszigetelődve egymástól, hanem kölcsönös befolyások alatt bontakoztak ki.

Az első szövetkezeti alakulatot a magyarok hozzák létre Kolozsvárott 1825-ben Gondoskodó Társaság néven¹⁶, mégis a szövetkezeti mozgalom, mint népközösségi szervezet, a szászoknál jelentkezik először.

AZ ERDÉLYI SZÁSZ SZÖVETKEZETI MOZGALOM.

A SZÁSZ SZÖVETKEZETI MOZGALOM kiépítése természetes következménye azoknak a szoros, nemcsak közművelődési és társadalmi, hanem gazdasági kapcsolatnak is, melyekben a szászok a nagynémetekkel voltak. E kapcsolatok ismertetik meg a szászokkal a nyugati fejlettebb gazdasági alakulatokat és rendszereket, ők alakítják meg 1830-ban az első magyarországi bankot, a brassói Allgemeine Sparkasst, majd 1851-ben a szebeni Hermanstadter Allgemeine Sparkasst. Ez utóbbi az erdélyi szász-ság legerősebb gazdasági intézményévé fejlődött ki. De mivel nem tudták a falusi lakosság hiteligényeit is kielégíteni, lábra kap az erdélyi szász szövetkezeti mozgalom s már a mult század ötvenes éveiben szép eredményeket tud felmutatni. 1851-ben alakul az első hitelszövetkezet Besztercén Takaré- és Segítő-Egylet néven. E szövetkezetet, mely Schultze rendszere szerint jön létre, nyomon követi a többi, ugyancsak Schultze-rendszerű hitelszövetkezet alakulása. Összesen mintegy 32 ilyen szövetkezet alakul. Alapítóik inkább a városi iparosság köréből kerülnek ki, kereskedelmi és individuálista szellem uralja őket, mert a pénzügyi segítség mellett a tagok nyereszkezdése volt a fő céljuk. Később e szövetkezetek nagyrésze átalakul részvénytársasággá, hogy a tagok számának növekedését és az osztalékok felaprózódását megakadályozza. Így a Schultze-rendszerű szövetkezetek nem váltak be, annál inkább sikerre vezettek a Dr. Karl Wolf képviselő és közíró kezdeményezésére megindult Raiffeisen-típusú szövetkezetek, melyek nem törekszenek saját tőke gyűjtésére, a szövetkezet pénzügyi állományában betéti tőke játssza a főszerepet, igyekszenek minél több betétet szerezni tagjaiktól és ezzel a falu pénzforgalmát szabályozzák és szükség szerint elosztják, A szövetkezet nem

¹⁶ V. ö. Dr. Oberding József György: Gondoskodó Társaság.

törekszik nagy üzletkörre, csak a falu lakosainak akar szolgálni, ahol a tagok ismerik egymás anyagi és erkölcsi helyzetét, s így a kihelyezések ellenőrzése semmi akadályba nem ütközik. A szövetkezet nem haszonra dolgozik és a tagok kölcsönös segítségnyújtásával pótolja a saját tőke hiányát. A tagok felelőssége egyetemleges és korlátlan, ebből pedig az következik, hogy a tagok jobban érdeklődnek a szövetkezet ügymenete iránt, a szolidáris érzés jobban kifejlődik közöttük, mert a szövetkezet jó vagy rossz sorsa anyagi helyzetüket mélyen befolyásolja és így a szövetkezettel szemben a bizalom is nagyobb. A szövetkezet nem az egyeseké, a közösség érzi, hogy azt a sajátjának kell tekintenie. Dr. Wolf teljesen visszavonult a politikai élettől és népének gazdasági megszervezésére fordította minden erejét. Negyenkét évi munkásságának eredménye felvirágoztatta a szász szövetkezeti mozgalmat. Az általa kezdeményezett szervezkedési munka óvatosan folyt és azon az elven alapult, hogy inkább egy szövetkezetet sem alakítani, mint egy rosszat. Mozgalmának sikerét jellemzi a szövetkezetek fejlődése; 1885-ban a szövetkezetek száma 8, 1900-ban 80, 1914-ben 177, 1919-ben 181, 1929-ben 187. A tagokszáma a szövetkezetek számával növekszik: 1886-ban 349, 1900-ban 15.985, 1919-ben 17.946, 1929-ben 20.906. A kb. 201 szász község közül 187-nek, tehát a szász községek 92,5%-ának van hitelszövetkezete.¹⁷ A szász szövetkezeti mozgalom feladatát elvégezte, mennyiségileg a telítettség állapotába jutott és már csak a tőkéletesítés munkája marad hátra.

Az elért eredmények elsősorban annak a szövetkezet szellemnek köszönhetők, mely a történelmi idők folyamán az elszigetelt szász népközösség tagjait ránevelte az egymásrautaltság érzésének szükségességére, s mely az intellektuális osztály tagjait a népközösségi gondolat szolgálatába állította. A gazdasági szervezetek nem a vezetők vagy a tagok szűk körének öncélú nyereségvágyát szolgálták, hanem az általános közösségi érdekeket. Nem voltak ez alól kivételek a részvénytársasági bankok sem¹⁸, melyekben a szövetkezeti mozgalom természetes pártfogást talált. A gazdasági tevékenység területe megoszlott a bankok és a hitelszövetkezetek között, a szövetkezetek a falusi lakosság hiteligényeit szolgálták, míg a bankok a városi lakosságét s egyben, mint a szövetkezetek központjai, olcsó hitellel látták el azokat. Ez a szoros együttműködés eredményezte, hogy mind a két gazdasági szervezet együtt fejlődött a magasabb nemzeti célok szolgálatában. A szövetkezetek olcsó hitelt kaptak, ezáltal ők is alacsony kamatlábu hitelt tudtak folyósítani, amely 10 százalékkal kisebb volt, mint az ország más részeiben.

¹⁷ Dr. Günter-Wehenkel: Deutsches Genossenschaftswesen in Rumänien. Stuttgart, 1929. 36. l.

¹⁸ A szebeni Bodenkreditanstalt, a Hermanstädter A. S. működése is ezt bizonyítja: a meghatározott osztalékadás, a tiszta haszon 30%-ának a tartalék alapra és 50%-ának a szász nép kulturális, jótékonyági, gazdasági céljaira való fordítása a fenti megállapítást teszik igazolttá.

Különösen a Hermanstädter A. S. kapcsolatai váltak szorossá a szövetkezeti hálózattal. E kapcsolatot és összefüggést mutatja az a tény, hogy a szövetkezeti központ s az 1886-ban alakult Raiffeisenverbandes kiadásait e bank fedezte, díjmentes helyiséget adott a szövetkezeti központ rendelkezésére, iroda, személyzet, posta kiadásait teljes egészében fedezte 137.500 lejjel járult a költségvetéshez. E hozzájárulások összesen mintegy egymillió lejt tettek ki pl. csak 1929-ben.

Igy vált lehetővé a hosszú lejáratú hitelek nyújtása, melyek a tagok mindennapi gazdasági szükségleteinek és leltár-állományának pótlásán kívül elsősorban a szász nemzeti vagyon, a szász föld megvédését (Bodenschutz) szolgálták. A kölcsönök nyújtása megakadályozta, hogy a szövetkezetek tagjai ingatlanukat eladják: ha a földtől való elszakadás elkerülhetlenné vált, úgy azt maga a szövetkezet vásárolta meg, nehogy idegen kézre kerüljön. S a tagok felelősségérzetére mi sem jellemzőbb, mint az, hogy a szövetkezet földjeit a tagok ingyen művelték meg és így a szövetkezet némileg kárpótolva volt a földvásárlásokba fektetett tőkének a forgalomból való kiemeléséért. 1910-ig 500 ilyen földvásárlás történt, mely által a szövetkezetek a szász nemzeti vagyonnak megmentettek 4600 hold szántót, 218 hold legelőt, 1 hold erdőt, 162 házas telket¹⁹, s így sikerült zárófalat emelniök a románság háború előtti gazdasági térhódítása ellen. De a szász szövetkezeteknek nagy a jelentőségük a nemzeti vagyon gyarapításában is. Új földterületeket vásároltak, parcelláztak és telepítési akciókat bonyolítottak le (Der Neuerwerb und Innen-Kolonisation) s e törekvésükkel elsősorban az elhagyott magyar mágnásbirtokok felé fordultak. 1916-ig a szász szövetkezetek kb. 10.000 holddal növelték nemzeti vagyonukat²⁰. Ha a szerzett föld a szövetkezet közelében terült el, úgy a parcellázás a tagok között történt; ha azonban messze esett, úgy elsősorban árván maradtakkal vagy sokgyermekes családok tagjaival telepítették be az új földeket. E gazdaságpolitika révén kb. 15 ezer Amerikába kivándorolt szász embert tudtak az ősi földre visszatelepíteni²¹.

Szász fogyasztási szövetkezetek csak akkor létesülnek, mikor a „Hangya” központ szász vidéken két fogyasztási szövetkezetet létesít. A szász fogyasztási szövetkezetek is Raiffeisen rendszerű alapszabályok szerint alakultak, de mivel ez nem engedi meg a saját tőke gyűjtést, ami a fogyasztási szövetkezeteknél elengedhetetlen fontosságú, a szász fogyasztási szövetkezés nem járt olyan eredménnyel, mint a hitelszövetkezeti mozgalom. 1906-ban 17 fogyasztási szövetkezet alakult, 1913-ban 47 a fogyasztási szövetkezetek száma, 1916-ban 60, 1925-ben 81, 1929-ben 69. A tagok száma is visszaesést mutat: 1925-ben 8116, 1929-ben 6553. A szász kereskedelem könnyedsége és fejlettsége miatt a fogyasztási szövetkezetek fontossága nem is olyan elsőrendű, mint a hitelszövetkezeteké. Az utóbbiakon van a hangsúly, ezek teljes szövetkeze-

¹⁹ *Gustav Tiff*: Geschichte und Gegenwart der siebenbürisch-sächsische Genossenschaften. Stuttgart, 1931. 92. l.

²⁰ *Dragoș*: Cooperația în Ardeal. București, 1933. 128. l.

²¹ *Dr. Günter-Wehenkel*: i. m. 42. l.

tek, s igazi szövetkezeti szellemtől vannak atitvatva. Pénzügyi helyzetük 1929-ben a következő volt: alaptokke: 1.347,000 lej; takarekalapok: 13.878,000 lej; betétek: 232.693.000 lej különböző hitelek: 113,786.000 lej; tiszta haszon: 5,278.000 lej.

AZ ERDÉLYI ROMÁN SZÖVETKEZETI MOZGALOM

AZ ERDÉLYI ROMÁNSÁG háború előtti szövetkezeti mozgalma a kisebbségi élet által meghatározott különleges körülmények között fejlődött, míg a háború utáni sorsa egybeesik az általános román szövetkezeti mozgalom fejlődésével. A szaszag már ismert szövetkezetei befolyásolták a román szövetkezeti mozgalom megindulását. Visarion Roman, Rasinar-i tanító, az 1867–68-as években megismeri és tanulmányozza a szászok szövetkezeti intézményeit, majd e szövetkezetek fontosságának tudatában megalapítja Rasinar községben 1867-ben az első román hitelszövetkezetet Takarék és Kölcsönző Társaság (Societate de Pastrare si Imprumut) névvel. Az intellektuális réteg, különösen a falusi papság és tanítóság, élére áll a szövetkezeti mozgalomnak, mely kiepıti szövetkezeti egységeit. Az 1872-ben megalakult „Albina” égisze alatt indul meg a szövetkezetek alakulása. 1915-ig 75 Schultze-rendszerű szövetkezet alakul, de ezek rendre részvénytársaságokká fomalodnak át. A Román Mezőgazdasági Egyesület (Reuniunea Romana de Agricultura din Sibiu) Raiffeisen-rendszerű szövetkezeteket alakít. A lendületes szövetkezeti munka azonban csak akkor indul meg, amikor a Román Nép Irodalmi és Közművelődési Társasága, az ASTRA (Asociatia pentru Literatura si Cultura Poporului Román) Vasile Stroescutol 50 ezer koronát kap a szövetkezeti propaganda és szervezetek alakításának céljaira. Az ASTRA ez alapbol szakértőket küldött ki Oromaniaba, Magyarorsagra, Bukovinába, hogy a szövetkezeti kérdést tanulmányozzák. Az eredmény mutatkozik is; 1915-ben a szövetkezetek sama 108. 11,112 taggal, 1,235.470 K. alaptőkével. 852.570 K. tartalekalappal 6.733,090 K. betétállománnyal, 141.120 K. tiszta haszonnal. A háború kitoresekor az ASTRA kezdeményezésére 200 új szövetkezet alakítása volt elokesztıtve.

A román hitelszövetkezetek samaranya a lakossághoz viszonyítva kevesebb, mint a szász vagy magyar szövetkezetek sama, mivel a részvénytársasági alapon megszervezett román bankhalozat szövetkezeti szellemben dolgozott, pénzügyi politikája és egész működése a nepkozseg szolgalataban állott. A szövetkezetek által vegzendo feladatokat ezek a bankok végezték el, ezért a hitelszövetkezetek és bankok között a határvonalat – lényegüket tekintve – nehéz megvonni. Az Albina, a Solidaritatea és Infratirea köre csoportosult bankok megértették a románság célkitűzéseit és azok szerint igazodtak. „Örvendetes, hogy a román bankok, annak ellenére, hogy részvénytársasági formát vettek fel,

nemcsak a haszon gyűjtésére gondoltak, hanem elsőrangú társadalmi és közművelődési feladatokat is végeztek²². A háború előtti hitelszövetkezetek tehát azért nem fejlődtek ki, mivel az idevágó feladatokat a részvénytársasági bankok végezték el, melyeknek eredményes működése lekötötte a nép vezetőinek figyelmét és munkáját. A részvénytársasági forma a gazdasági élet irányítását végző bankokat megkímélte az állami ellenőrzéstől s ezért nem is törekedtek a tökéletes bankhálózat mellett szövetkezeteket is alakítani.

A háború után az állam hathatós segítséget nyújt a román szövetkezeti mozgalom fejlődésének. A kolozsvári Banca Agrara finanszírozása mellett négy szövetség alakul kb. 100 egységgel. Az állami támogatás folytán a szövetkezetek állandó fejlődést mutatnak. 1915-ben 108, 1926-ban 380, 1927-ben 394, 1929-ben 415 a szövetkezetek száma; a tagok száma pedig: 1915-ben 11,112, 1926-ban 41,515, 1927-ben 42,355, 1929-ben 59.285. 1929-ben a betétállomány 117.682.530 lej, tőke 55,984,377 lej, tartalékalapok 7,873.000 lej; hitelek 134.533.470 lej; tiszta haszon: 10.768.890 lej.

AZ ERDÉLYI MAGYAR SZÖVETKEZETI MOZGALOM.

AZ 1848-AS TÖRVÉNYHOZÁS új lehetőségeket nyitott meg a magyarság gazdasági fejlődésének szempontjából, de az abszolutizmus nem engedte meg az új helyzetben a kibontakozást s az 1848-as jobbágyfelszabadítás utáni állapot igen hasonlít a múlt század végén Oromániában kifejlődött újjobbágysághoz, a földhöz jutott jobbágy, ha politikailag fel is szabadult, nem rendelkezett azokkal a gazdasági eszközökkel, melyek a tényleges cselekvési szabadságot számára biztosították volna. A tőkekoncentráció és az uzorakamat folytán a falusi lakosság egész munkaerejét a kamatszolgáltatásra fordította, de így sem tudta földjét megtartani, melynek nagyrésze hamarosan a hitelezők kezére került. E szomorú állapotokon akart segíteni a szövetkezeti rendszer bevezetésével gróf Károlyi Sándor, Azt akarta, hogy a dologi hitelen kívül a falu lakosságának megfelelő személyi hitelforrás is álljon a rendelkezésére s éppen ezért 1885-ban Budapesten megalakítja az első hitelszövetkezetet, mely lassan kiterjeszti működési területét az egész vármegyére. A lakosság azonban bizalmatlan az új mozgalommal szemben, a betétállomány a minimális hiteligényeket sem bírja kielégíteni, úgy hogy az államnak kell közbelépnie, megalakítván az Országos Központi Hitelintézetet (OKH) az 1898: XXIII. a mezőgazdasági és ipari szövetkezetekről szóló törvény-cikk útján. A magyar szövetkezeti mozgalom így tulajdonképpen *felsőbb* kezdeményezésre, állami támogatással alakul és fejlődik s e támogatás a fejlődés sikerét is biztosította. 1899-ben 712, 1908-ban 2096, 1915-ben 2441 hitelszövetkezet működik Magyarorszá-

²² Dr. Dragoş: i. m. 26. l.

gon, a szövetkezeti tagok száma pedig 1899-ben 141,623, 1908-ban 551 514, 2915-ben 661.232.

Ugyancsak gróf Károlyi kezdeményezésére indul meg a „Hangya”-mozgalom, de amíg a hitelszövetkezeteknél először az egységek alakultak meg és azután a központ, addig a fogyasztási szövetkezeteknél először megalakult a központ és azután jöttek létre az egyes alakulatok. 1900-ban 122 a fogyasztási szövetkezetek száma, 1910-ben 992, 1913-ban 1351, 1918-ban 2140, A tagok száma 1900-ban 22.533, 1910-ben 156.503, 1913-ban 186.742, 1918-ban 658.267. A Hangya-központ által megszervezett fogyasztási szövetkezeti hálózat kitűnően megoldotta nemcsak a forgalmazást, hanem termelő telepei révén a termelés problémáját is. Szervezetének méretei a magyar fogyasztási szövetkezetet méltán az angol fogyasztási szövetkezetek mellé állították.

A HÁBORÚ UTÁN az OKH elveszti egységeinek nagyrészt: Ausztria területére került 21 szövetkezet 4191 taggal, Csehszlovákiába 428 szövetkezet 109.454 taggal, Jugoszláviába 554 szövetkezet 86,718 taggal, míg Romániába 702 szövetkezet került kb. 220.646 taggal. Az Erdélybe szakadt szövetkezetek minden anyagi támasz és erkölcsi irányítás nélkül maradtak; a túlzott állami támogatás most éreztette hátrányait. De mert az új román főhatalom nem terjesztette ki a szövetkezeti törvényeket a kisebbségi szövetkezetekre és megengedte az önálló újrászervezkedést, az erdélyi magyar hitelszövetkezetek már 1920-ban megalakítják kolozsvári székhellyel a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Központját (GHSz), míg a fogyasztási szövetkezetek nagyenyedi székhellyel a Hangya fogyasztási szövetkezeti központot hozzák létre. A GHSz-be 335 szövetkezet lép be, míg az új Hangya központ 450 fogyasztási szövetkezettel rendelkezik.

1923-ban	a hitelszövetkezetek száma	332,	tagok száma	98218
1927-ben	„	290,	„	86068
1929-ben	„	278,	„	94702
1930-ban	„	274,	„	97027
1932-ben	„	278,	„	97025
1934-ben	„	297,	„	96289
1936-ban	„	302,	„	99138

A szövetségbe tartozó hitelszövetkezetek pénzügyi helyzete:

Év	Saját tőke	Betétek	Hitelek	Tiszta nyereség
1923	346.000	11,749.000	5.579.000	241.000
1927	4,387.000	12,670.000	5.948.000	366.000
1929	6,694.000	14,820.000	30.486.000	648.000

A szövetkezetek pénzügyi helyzete nagy fejlődést mutat, feltűnő az igényelt kölcsönök nagyfoku ugrása 1927-től (60 százalék), ami azzal magyarázható, hogy a pénzügyi krízis egyre hangsúlyosabbá válik. A szövetkezetek pénzügyi szükségletei növekedtek, ami a Központ részéről is fokozottabb hiteligenléseket

kívánt. A hitelnyújtások állása: 1923-ban 18.253,000 lej, 1927-ben 20.283,000 lej, 1929-ben 49.095.000 lej. A kölcsönök után szedett és a betétek után fizetett kamatláb közötti különbség 10–15 százalék (a szász szövetkezeteknél 2 százalék):

1923	1924	1926	1929
	a kölcsönök utáni kamat (%)		
20–24	22–28	30–32	26
	a betétek utáni kamat (%)		
8–10	12–14	16–20	16

A magyar hitelszövetkezetek az általános viszonyoknak megfelelően kihasználták a gazdasági konjunkturális időket, mint minden más gazdasági vállalkozás. 1923 és 1933 között saját tőkéjüket meghúszszorozták, takarékbetét-állományukat pedig meghatvanszorozták. A szövetkezetek éppen úgy, mint a részvénytársasági bankok, a saját tőke képzésére fektették a főszűlyt és osztalékpolitikát folytattak.²³ Ennek oka az, hogy a magyar hitelszövetkezeteknek nem volt meg a központi olcsó hitel nyújtására a lehetőségük, a Központ maga is bankkölcsön révén dolgozott, mely után magas kamatlábat volt kénytelen fizetni.

Az új Hangya központba 1920-ban 536 szövetkezet iratkozott be 145,000 taggal; 1926-ban a fogyasztási szövetkezetek száma 454, a taglétszám 115.120; 1929-ben 298 a szövetkezetek száma 85.000 taggal; 1930-tól a szövetkezetek száma ismét emelkedni kezd; 1932-ben a szövetkezetek száma 328; 1936-ban 319.

A HÁBORÚ UTÁNI kisebbségi magyar nemzettársadalmat a szövetkezeti mozgalom nem érdekelte különösebben, mint a háború előtt. A háború előtti sok mesterséges alakulat, álszövetkezet, egyes szövetkezeti vezetők lelkiismeretlensége megakadályozta a szövetkezeti gondolat kifejlődését. Az a tény, hogy sok helyen a szövetkezet csak egy szűk csoportnak volt a hasznára, mintegy „lejáratta” a szövetkezeti eszmét s az egyes falvakban működő rossz szövetkezetek megakadályozták az egészséges új alakulásokat. A főhatalomváltozás első évtizedében a közösség nem tudta meglátni a szövetkezetek individualista jellege miatt a mozgalom nemzetgazdasági létfenntartó erejét. De a gazdasági válság, a környező népek új nacionalizmusa megváltoztatni látszik a magyarság liberális társadalmi és gazdasági felfogását, a magára utaltság érzése kiváltja a gazdasági szervezés elsőrangú szükségességét. A Széchenyi István szellemében megindult belső felmérések, erőkeresések kedvező szellemi környezetet teremtenek a szövetkezeti mozgalom számára is s a magyarság fokozatos gazdasági leszorulása, a diplomás ifjúság munkanélkülisége szinte kényszerítik a magyarságot a már meglévő szövetkezeti keretek kitöltésére.

²³ Ellentétben a szász szövetkezetekkel, melyek nem törekedtek saját tőke gyűjtésére.

Az előbbi kor mesterséges alakulatai, melyek nem a saját erejükre támaszkodtak, megszüntetik működésüket, a GHSz kötelekébe tartozó szövetkezetek közül 43, a Hangya-szövetkezetek közül 58 számol fel. A harmincas évek gazdasági eseményei sürgetik a kibontakozást. Az 1931-ben életbe léptetett moratórium folytán a szövetkezetek nyeresége 50 százalékkal csökken, 1933-ban már alig egynegyedét teszi ki az előző évek nyereségtételeinek. Az 1934 évi konverziós törvény, mely a moratórium előtti adósságokat 50, illetőleg 80 százalékkal csökkentette, a szövetkezetek üzletmenetét jó időre felfüggesztette, pénzügyi állományát tönkretette. Az állam a konverziós veszteségek fedezésére a szövetkezeti központoknak 2 milliárd lej hitelkeretet nyújt, az elvesztett tőkeállományt pótolni tudják és a kihelyezésekkel a kölcsönigényléseknek újból elegendet tudnak tenni, de elvesz a nyereszkező bankpolitikán alapuló üzletmenet értelme és a már vázolt szellemi tényezők hatása alatt megkezdődik a kisebbségi szövetkezeti mozgalom belső megerősödése, az igazi szövetkezési szellem értékeinek felismerése s a kisebbségi szövetkezeti mozgalom második korszaka. Az új mozgalom már nem felülről lefelé épített, mesterséges képződményeket hoz létre, hanem oly öncélú irányzatot, mely kezd beleilleszkedni a népközösség szerves felépítésébe. A Központ, a politikai párt, a sajtó propagandájában a szövetkezeti mozgalom eszmei alapja az egyének gazdasági összefogása, annak *a természetes környezetnek a biztosítására, melyet minden egyén számára a népközösség jelent.*

E felfogás szerencsésen egybeesett a gazdatársadalom megszervezésére irányuló törekvéssel, és a szélesebb néprétegeknek intézményeihez való ragaszkodása erősödésével. A szövetkezeti szellem új korszakára jellemző: 1. az egyházak fokozatosabb érdeklődése a szövetkezeti mozgalom iránt; 2. ipari és termelő-szövetkezetek alakulása. Bővebben: 1. A teológiákra bevezetik a szövetkezeti ismeretek tanítását, hogy a falusi nép jövő vezetői a szövetkezetek szervezői is lehessenek s legújabbban a kisebbségi felekezeti iskolák is rendszeresíteni fogják a szövetkezeti oktatást. 2. A szövetkezeti mozgalom első részében a kisebbségi magyar szövetkezeti mozgalom csak a hitelszövetkezetek és a fogyasztási szövetkezetek terén igyekezett eredményeket elérni, a második időszakban megindul az őstermelők és a városi iparosság szövetkezése. A termelő szövetkezetek kialakulása rohamos fejlődést mutat. Míg 1929-ben a GHSz kötelekében csak 8 termelő- és értékesítő- és 7 tejszövetkezet működött, 1932-ben a tejszövetkezetek száma 54, 1934-ben 72, 1936-ban 101, 1937-ben 130, s megalakul a marosvásárhelyi és székelykereszturi tejfeldolgozó üzem, mely előállítja a ma már exportképes romániai vaját. Erdély különböző városaiban is újabb szövetkezetek alakulnak, melyek önálló gazdasági telepekként működnek, az önszervezés és önellátás alapján. A teljes szövetkezeti mozgalom kifejlődése és megszervezése jó úton halad s talán nem marad míg a világ csak a szóbeszéd tárgya a GHSz és a Hangya-központ közös, egységes irányításának nagyjelentőségű gazdaságpolitikai kérdése.

AZ 1938 JÚNIUSI TÖRVÉNYRENDELET új helyzet elé állította a szövetkezeti mozgalmat. A gazdasági élet központi irányításának szükségessége folytán megszünteti a másod- és harmadfokú szövetkezeteket és a szövetkezeti mozgalom legfőbb állami irányítás és ellenőrzés alá kerül. E törvényrendeletig szövetkezeteink önálló alapon működtek, az 1929. évi alaptörvény előírása folytán a két magyar szövetkezeti központ is megalakítja másodfokú szövetkezeteit: a Federálékat és az Uniokat. Ezáltal a magyar szövetkezetek saját központjaik ellenőrzése és irányítása mellett fejlődtek az autonómia jegyében. Ez a helyzet változik meg. Már az 1935. évi törvény után is a kisebbségi szövetkezetek fokozottabb állami beavatkozás alá kerülnek, a mostani rendelet törvény azonban az államosítás folyamatában nem ismer kompromisszumot, s úgy tetszik, hogy az Uniók és Federálék megszüntetése szinte megoldhatatlan kérdések elé állítja 787 szövetkezetünk szépen fejlődő mozgalmát.

Ha a két Unió-központ fontos szerepét a kisebbségi szövetkezési szervezésben szem előtt tartjuk, úgy megszűnésük pótolhatatlan veszteséget jelent a kisebbségi gazdasági élet irányítása szempontjából. Az új rendelet törvény 12. szakasza kimondja ugyan, hogy a Központok, ha nem is mint hivatalos felettes szervek, megtarthatják egységeikkel a pénzügyi kapcsolatokat, de a nem hivatalos kapcsolatok ellenőrzésére és az állami központosítás biztosítására a 17. szakasz a Központ eddigi összetételét megváltoztatja, kimondva, hogy a 9 tagból álló igazgatóság tagjai közül 4 jogszerinti tagot a nemzetgazdasági minisztérium nevez ki, a mezőgazdasági, illetve kereskedelmi kamarák helyi vezetői közül. Központi intézkedéseket tartalmazó rendelkezés még a 13. szakasz, mely szerint az ú. n. Szaktanács az előírt esetekben feloszlathatja a szövetkezeti egységeket, a 11. szakasz pedig jogot ad a Szövetkezetek Nemzeti Intézetének arra, hogy az egyes szövetkezeteket fuzionálásra szólíthatja fel, melyek az előírt fúzióban kötelesek feloszlás terhe alatt résztvenni. A kisebbségi szövetkezeti vezetők hivatkozva a szövetkezetek különleges helyzetére, kérték a szövetkezeti mozgalmat súlyosan érintő intézkedések módosítását. A nemzetgazdasági minisztérium, tekintetbe véve a kisebbségi szövetkezeteknek az egész ország gazdasági életére kiható működését, hajlandónak is mutatkozik némi módosításra. Addig is, pillanatnyilag, szövetkezeti mozgalmunk jövője nyitott kérdés.

FÜGGELÉK.

A ROMÁNIAI hitelszövetkezeti mozgalom vizsgálatánál megállapítható, hogy ez legfejlettebb, mert el tudja látni a lakosság nagyfokú tőkeszükségletét. A mezőgazdasági államokra jellemző a tőkehiány. Minél iparosultabb egy ország, annál bővebben rendelkezik mind álló, mind forgó tőkével. Ennek oka az, hogy a mezőgazdasági termelés lassúbb, nem fokozható végtelenségig, mint az ipari termelés. A termelési költségek a termelés fejlesz-

Egy erdélyi magyar vidéki hitelszövetkezet

É. V	Tagok száma	TEHERTÉTELEK									
		Saját tőke					Idegen tőke				
		Befizetett üzletész	Tartalék alap	Egyéb alapok	Kétes köv. alap	Takarék betét	Központi hitel	Egyéb közp. tartozás	Különféle betét	Fel nem vett osztalékok	Előre kifizetett kamatok
1921	450	5632	1274	200	—	20827	233	—	300	597	—
1927	530	227862	65818	44335	66000	1561406	127900	32770	24057	—	50000
1928	550	324650	86106	44335	135000	3124605	711000	78593	34565	6732	86600
1929	572	425344	111752	44335	173000	4349869	585500	113184	32036	11409	117500
1930	776	514714	253014	110335	195000	4877404	696300	—	—	16730	104000
1931	855	494950	331721	178000	178000	4344691	475100	—	28926	9357	17400
1932	855	495400	343606	110335	110335	3971288	482750	—	28926	18948	—
1933	855	495400	328172	—	—	3673817	482450	53511	28926	55346	—
1935	857	495500	283109	—	—	806404	8500	—	22680	—	—
1937	881	499050	301321	—	—	605496	—	—	—	—	—

tése folytán emelkedést mutatnak, ellentétben az ipari termeléssel, ahol az ipar bővülésével a termelési költségek állandóan csökkennek.¹ A mezőgazdasági termelésnél a gépek és a munkamegosztás szerepe jóval kisebb lehetőségeket nyújt. Az ipari termelésben a tőke forgása jóval gyorsabb és képződése is gyorsan történik. Az ipari termelés kb. 5–6-szor rentábilisabb, mint a mezőgazdasági termelés. Ezért a mezőgazdasági államokban a tőkehiány pótlására a szövetkezetek közül a hitelszövetkezetek fejlődnek ki a legjobban. Minél több tőkével rendelkezik egy ország, annál kevesebb benne a hitelszövetkezetek száma.²

Dolgozatunkban a hitelszövetekkel foglalkozó részek következtetéseit egy-egy erdélyi magyar, román és szász hitelszövetkezet vizsgálatából merítettük. Mind a magyar, mind a román hitelszövetkezet bankszerű pénzügyi politikát folytatott, anyagi üzletkört igyekezett szerezni. A szász hitelszövetkezet csak egy falura terjeszti ki működését, a tagok a szövetkezetet takarékhelynek tekintik, ahol

¹ Angliában minden 1000 mezőgazdára 6850 iparban tevékenykedő egyén jut, Belgiumban 3040, Németországban 1139, Franciaországban 879, Olaszországban 495, Magyarországon 457, Romániában pedig minden 1000 mezőgazdára 105 iparos.

² Bulgáriában a hitelszövetkezetek a szövetkezetek 80 százalékát jelentik, Romániában 70, Jugoszláviában 63, Németországban 54, Lengyelországban 40, Magyarországon 34 százalékát.

pénzügyi helyzete a háború után.

		V A G Y O N T É T E L E K						Eredménytételek	
		Kihelyezések és vagyónállomány						Nyereség	Veszteség
Folyó-számla	Tartozások konverziós redukciója	Személyi hitel (váltó)	Dologi hitel kötelezvény	Központi üzlet-rész és értékpapírok	Berendezés	Konvertált kölcsönök	Konverziós veszteség		
		2718		2120					
44402		1507360	700985	25010	5			58955	
		2487700	2042535	35010	5			86778	
		3183100	2616035	35010	12525			130373	
6000		3246935	3265550	65010	18000			179132	
1264		2712010	3249050	70010	11500			77235	
10725		2459210	3129850	70000	15000				15434
10157		5202	350	70000		80900			45113
3566	1393493	93	200	36000		1767465	1450751	12894	
	229964	201	950	35000			1362557	2253	

gyűjthetik a pénzüket, melyet szükség esetén kölcsönökkel pótolhatnak. A magyar és román szövetkezet fejlődést mutató adatait mellékelte két táblázat mutatja; a száz szövetkezetre vonatkozó adatokat nem állt módomban így összegyűjteni:

A MAGYAR SZÖVETKEZET 1896-ban alakult, adatokra azonban csak 1900-tól lehetett találni. A 24 alapító tag száma 1918-ig 285-re emelkedett, az üzletrész tőke 200 K. 4 fillérről 11.005 K. 8 f.-re, ami 5551 százalékos emelkedést jelent. Az első éveket a túlságosan nagy központi hitel jellemzi, melyek a takarékos betéteknek a húszszorosát is meghaladják. A háborús évek az állami háztartást kimerítik és így a szövetkezet központi hitele is a minimumra csökken, a szövetkezet üzletmenetele kizárólag a betétállományra támaszkodik. A kihelyezéseknél feltűnő a személyi hitelnek 1915 óta állandó csökkenése, oka az, hogy a szövetkezet a hadbavonulások okozta bizonytalanság miatt csak dologi hitelt tud nyújtani. A nyereség 152 K-ról 422 K-ra emelkedik, ami 277 százalékos emelkedés. A háborús válságok miatt a szövetkezet nyeresége 1918-ban hirtelen lecsökken. A háború után azonban a szövetkezet nagy vállalatná nő ki magát. A tagok száma 1931-ig 855 főre emelkedik; az üzletrésztőke pedig az 1921-beli 56,632 lejről 1930-ig felnövekszik 517.714 lejre; a betétállomány 20,827 lejről 4,877.407 lejre gyarapszik. Ugyanakkor a központi hitel mindössze 696.000 lejt tett ki. A szövetkezet teljes állami támogatás nélkül, kevés központi hitel segítségével, saját erejére utalva fejlődött eredményesen, amit az évvégi felesleg emelkedése mutat. A gazdasági válság, a kamattörvény, a moratóriumok és a konverzió miatt a betétállomány 1937-ig

Egy erdélyi román vidéki hitel-

Év	Tagok száma	TEHERTÉTELEK											
		Saját tőke					Idegen tőke						
		Befizetett üzletrész	Tartalék alap	Kulturális alap	Kétes köve-telesek alapja	Konverziós redukciós alap	Takarékok betétek	Központi hitel			Különböző hitelezők		
								Rendes műveletek (készpénz hitelek)	Állami megbízásból erede- dő	Konverziós állami se- gély			
1924	59	7340	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1927	59	11720	-	-	1112	-	14336	-	496646	-	-	-	-
1928	230	153920	2618	-	1112	-	531677	1652500	43000	-	-	-	35828
1929	263	239085	15685	1396	1112	-	598746	1945000	307191	-	-	-	27647
1930	308	366985	30150	3000	1300	-	814901	1732000	292355	-	-	-	6900
1931	356	485562	40000	7000	41017	-	742802	1631000	324636	-	-	-	-
1932	354	508131	42345	9315	41017	-	690253	1624000	333761	-	-	-	115504
1933	357	508394	42345	9315	4107	-	678975	1624000	113973	-	-	-	163300
1934	354	507176	42345	-	41017	-	672145	1624000	113973	-	-	-	38514
1935	358	501761	142733	-	209830	339185	505964	1624000	113973	723813	-	-	300942
1936	371	302151	174000	-	258837	-	205295	518302	-	723813	-	-	-
1937	368	357223	174000	-	258000	-	172169	526207	-	723813	-	-	-

605.496 lejre csökken le. 1932-től a szövetkezet állandó veszteséggel zárja évvég üzletmenetét. A nyereség eloszlását mutató rendelkezésünkre álló adatok azt mutatják, hogy a 15 százalékos üzletrész-osztalékon, az igazgatóság és felügyelőbizottság díjazásán kívül a szövetkezet más társadalmi célokra nem fordított a szövetkezeti feleslegből. Azonban szociális érzékre vall, hogy a szövetkezet évekre visszamenőleg a helység 20 legszegényebb emberének minden karácsonykor jelentős adományt osztott szét. Jelentős társadalmi ténykedése a szövetkezetnek az 1927-ben megalakított temetkezési segély-egylet, melybe 425 tag iratkozott be. A tagok minden halálesetkor 20 lejt fizetnek a szövetkezet pénztárába, ebből 15 lejt a segélyalap rendelkezése szerint az elhalt hozzátartozóinak juttat, míg 5 lejt a betétszámlára íródik. Eddig 187 esetben osztottak segélyt. Rendes fizetéses alkalmazott egyedül a könyvelő, kinek 7–8.000 lejes fizetése azonban a veszteséges években 2500 lejt csökkentetett. A jutalékok és a tisztviselőfizetések 1930-ban tesznek ki a legtöbbet (240.579 lejt) s a szövetkezet legjelentősebb kiadási tételét adják; ez az összeg 1937-re 23.300 lejt csökkent. A jelenlegi 831 tagból 675 földműves, 83 tisztviselő, 21 kereskedő, 53 iparos, 49 egyéb foglalkozású. Nemzetiségi megoszlás: 775 magyar, 69 román, 9 német, 20 zsidó, 8 más nemzetiségű. Az üzletrészek száma így oszlik meg: 1 üzletrésze van 319 tagnak, 2 üzletrésze 228-nak, 2–5 üzletrésze 141-nek 5–20-ig 107-nek, 20–100-ig 43-nak, 100–1000-ig egy tag-nak. A szövetkezet ható köre 13 szomszédos községre terjed ki.

szövetkezet pénzügyi helyzete

VAGYON TÉTELEK					Eredmény tételek			
Kihelyezések és vagyonállomány								
Rendes kölcsönök	Állami megbízások folytán nyújtott hitelek (gabona vásárlásból származik)	Redukciós összeg (fennmaradt tőke)	Konverzió folytán előállott redukció.	Részvétel-ek és értékpapírok	Nyereség	Veszteség	Osztalékok	%
22500	488418	—	—	15793	—	—	—	—
2291710	99501	—	—	16802	44443	—	17499	16
2695426	400923	—	—	19210	12599	—	24550	12
2802075	343641	—	—	190203	2846	—	25400	8
2720742	368950	—	—	72632	21037	—	17090	—
2677192	174689	—	—	34721	—	170169	—	—
82250	173008	—	—	34024	—	243134	—	—
181000	173008	1337838	1568446	179345	—	135818	—	—
259100	173008	1108688	1573506	148818	—	348403	—	—
446360	—	1056708	—	173120	45398	—	17740	6
446360	—	832080	15360	188151	46678	—	1700	8

A ROMÁN SZÖVETKEZET 1924-ben alakult, de csak 1927-ben kezdi meg működését, amikor a kormány a szövetkezet révén 212.350 kg. kukoricát oszt szét a lakosság között. A szövetkezet támogatására a Szövetkezeti bank 1,149.165 lej hitelkeretet nyújt, melyből a szövetkezet 494.646 lejt vett igénybe. A szövetkezetnek azután életképes fejlődési lehetőséget biztosított a Szövetkezeti bank 5 millió lejes újabb hitele. Ez összegből a szövetkezet 3.347,500 lejt nem vett igénybe, mivel nem volt megfelelő garanciát nyújtani tudó kölcsönigénylő. E nagy központi hitellel szemben a takarékbetétek összege mindössze 531.677 lejt tett ki. 1932-től fogva szintén veszteséggel zárja működését, de az állam a konverziós veszteségek pótlására 733.818 lej segítséget nyújtott. A szövetkezet egész működésére jellemző a nagyfokú állami támogatás, akárcsak a magyar szövetkezet háború előtti időszakában. A közművelődési és társadalmi alap a szövetkezeti eszmének jelentős eredményeit mutatja. Jelenlegi 368 tagból 278 földműves, 31 hivatalnok, 4 kereskedő, 3 iparos, egyéb 52. A tagok nemzetiségi megoszlása a következő: 340 román, 26 magyar, 1 zsidó, 1 más nemzetiségű. A szövetkezet működési köre 59 szomszédos községre terjed ki.

FORRÁSMŰVEK: *Arghir N.*: Din istoricul Cooperăției sătești. București, 1922; *Blut und Boden* Jahrweiser. Nagyszeben, 1938; *Dobrogeanu Gherea*: Neoiobăgia. București, 1910; *Dragoș*

Gheorghe: Cooperația în Ardeal. București, 1933; Carpatpost. București, 1938 szeptemberi szám; Cooperativa „Mercur”, Kolozsvár, 1937; *Galan G. A.*: Patruzeci de ani de experiențe cooperative în România. București, 1935; *Galan G. A.*: Cooperația și Agricultura în România. București, 1937; *Gyárfás Elemér*: Románia hitelszervei és az erdélyi magyar pénzüintézetek. Lugos, 1924; *Gide Charles*: La Coopération dans les pays latins. 1926–27; *Glatz Otmár*: A szövetkezeti mozgalom történeti fejlődése Európában. Budapest, 1922; *Haret Spiru*: Chestiunea țărănească, București, 1905; *Heller Farkas*: Közgazdaságtan, Budapest; *Jinga V.*: Curs de economie națională. Kolozsvár, 1935; *Jinga V.*: Cooperație românească în județul Brașov; *Ihrig Károly*: A szövetkezetek a közigazdaságban. Budapest, 1937; *Nagy Zoltán*: Les régimes legaux des cooperatives en Transilvanie. Dijon, 1934; Quadregesimo Anno pápai körlevél. Kolozsvár, Mailáth-kör kiadása; *Oberding József*: Az erdélyi magyarság szövetkezeti mozgalma. Budapest; *Petrovay Tibor*: Szövetkezeti ügyünk. Erdélyi magyar évkönyv, Brassó; *Tilff Gustav*: Geschichte und Gegenwart der siebenbürgisch-sächsischen Genossenschaften. Stuttgart, 1931; *Günter-Wehenkel*: Deutsche Genossenschaften in Rumänien. Stuttgart, 1929; *Vita Sándor*: Erdélyi szövetkezetek. Hitel, 1936. évi 1. szám; az 1929. évi szövetkezeti törvény és későbbi módosításai, valamint az 1938. évi rendelet törvény.

Dr. SÁLY ISTVÁN